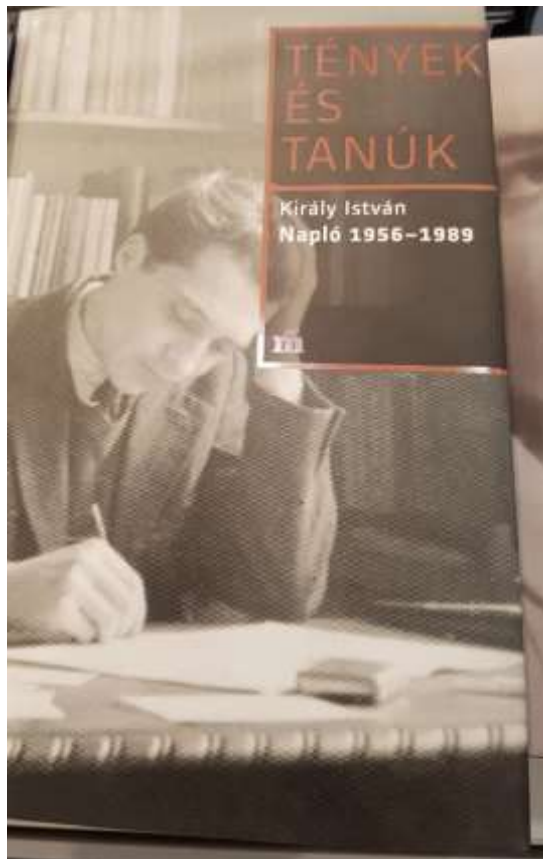

Privát feljegyzésekből kordokumentum

Király István: *Napló 1956–1989*. Tények és tanúk sorozat. Magvető, 2017

Csak 2017-ben, a szerző halála után huszonnyolc évvel került kiadásra a Magvető Kiadó újraindított *Tények és tanúk* című sorozatában Király István irodalomtörténész professzornak, a Kádár-korszak meghatározó kultúrpolitikai egyéniségének 1956-tól a rendszerváltozásig tartó időszakot felölelő naplója.

A forráskiadás előszavában az irodalomtörténész két lánya, Király Júlia és Király Katalin beszéli el a napló előkerülésének történetét. Ezt követi Soltész Márton, a szerkesztést végző és a sajtó alá rendezést koordináló irodalomtörténész szakmai bevezetője. A forrásszöveget egyébként Soltész Márton, Katona Ferenc és T. Tóth

Tünde irodalomtörténészek rendezték sajtó alá és látták el – ezres nagyságrendű – magyarázó jegyzettel. Katona Ferenc ezenfelül számos, Király István által nyelvgyakorlási céllal, igen rossz angolsággal írott naplóbejegyzését „fordította vissza” magyarra, a szerkesztésben pedig Agárdi Péter, a Pécsi Tudományegyetem professzora is közreműködött. A bevezetőből kiviláglik, hogy bár szándéka szerint a napló közzététele nem kritikai kiadás – mivel nem vállalkozik az egyes szövegváltozatok összevetésére, a bejegyzések pedig egyébként is jórészt csak egy verzióban léteznek –, a tudományos igényű jegyzetapparátus révén mégis vetekszik egy valódi, a szűk irodalomtudományos közösségnek szóló kritikai kiadással.

A bevezetőt és a rövidítésjegyzéket követi maga a napló szövege 1956-tól 1989-ig, s talán közelebb kerülünk az ellentmondásokkal teli tudósi és persze magánemberi életpálya megértéséhez, ha vázlatosan ecseteljük Király István életrajzát. A későbbi irodalomtörténész apja református lelkész volt, Király középiskolai tanulmányait a Sárospataki Református Gimnáziumban végezte 1931–1939 között, majd a Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem, az ELTE elődjének bölcsészkarán tanult magyar–német szakon, Eötvös-kollégistaként, tanári diplomáját 1944-ben szerezte meg. Egy rövid ideig Debrecenben tanított, ezután – erős társadalmi érzékenységtől hajtva, s persze az idők szavát meghallva – belépett a Kommunista Pártba, és az oktatás(politika) területén vállalt munkát: 1947-ig Budapesten az Országos Köznevelési Tanács titkára volt, majd 1948-ig könyvtárosként is dolgozott az Országos Széchényi Könyvtárban. 1948-ban az Eötvös József Collegiumban tanított, a kollégium megszűnéséig. 1949-től, az állampárt meglehetősen erős támogatását élvezve, fiatalon egyetemi oktatói katedrát kapott, és az Eötvös Loránd Tudományegyetem irodalomtörténeti tanszékén dolgozott docensként. Lukács György tanítványa, illetve Aczél György, a Kádár-korszak később teljhatalmú kultúrpolitikusának bizalmi embere volt. Első, Mikszáth Kálmánról szóló irodalomtörténeti monográfiája 1952-ben jelent meg, egy évre rá a könyv sikere okán Kossuth-díjjal tüntették ki. 1957–1959 között egy rövid ideig a szegedi egyetemen tanított, 1960-ban visszakerült az ELTE-re: a 20. századi

magyar irodalomtörténeti tanszéken volt egyetemi tanár, majd tanszékvezető. 1967-ben fokozatszerzési eljárás nélkül, „érdemeire való tekintettel” lett akadémiai nagydoktor, nem sokkal ezután jelent meg kétkötetes, 1500 oldalas monográfiája Ady Endréről. Ugyanebben az évben a Magyar Tudományos Akadémia levelező, majd 1979-ben rendes tagjává választották.

Ady-monográfiájának második, Ady kései költészetét elemző, ugyancsak két kötetben közreadott része *Intés az őrzőkhöz: Ady Endre költészete a világháború éveiben* címen jelent meg 1982-ben. 1971 és 1985 között országgyűlési képviselő is volt. Egyetemi oktatói munkája mellett 1953–1956 közt a *Csillag* folyóiratot szerkesztette, 1962–1969 között a *Kortárs*, 1970–1989 között pedig a *Szovjet Irodalom* című folyóirat főszerkesztője volt. 1970-től haláláig a *Világirodalmi lexikon* főszerkesztőjeként, 1967-től pedig a *Magyar életrajzi lexikon* szakszerkesztőjeként is dolgozott. Király István az 1950-es évektől kezdve végig, 1989-ben, épp a rendszerváltozás évében bekövetkezett haláláig hithű, mondhatni moszkovita szellemiségű, harcos kommunista maradt, aki a végletekig kiállt a Szovjetunió mellett, és még a fokozatosan enyhülő Kádár-korszak társadalom- és gazdaságpolitikai reformjait is gyakran kemény kritikával illette. Megingathatatlan elvhűsége a halála után idestova harminc évvel közreadott naplójának is egyik legmeghatározóbb vonása.

A szövegáradat egyébiránt az 1956-os forradalom és szabadságharc kitörése és leverése előtt néhány hónappal veszi kezdetét, ám magáról a forradalomról nem igazán találunk benne bejegyzést. Király mintha helyesebbnek látta volna, ha erről nem hagy hátra feljegyzést. Az idestova ezeroldalas, harminchárom évet felölelő napló főszereplői Király István mellett Pándi Pál és Szabolcsi Miklós, ugyancsak a Kádár-korszak paradigmaticus, nagy befolyással rendelkező irodalomtörténész professzorai, Király nemzedéktársai, akikkel együtt határozták meg a korszak irodalompolitikáját és irodalmi kánonját, és együtt voltak Aczél György kommunista kultúrpolitikus legbelsőbb tanácsadói körének tagjai. Főszereplője

továbbá a feljegyzéseknek a népi irányultságú irodalomtörténész, Czine Mihály, Király volt tanítványa és közeli barátja, akit különutas gondolkodása, „nacionalizmusa” miatt igen sokáig mellőztek, és akit Király – még Aczéllal szemben is – igen sok esetben megvédett.

A magyar líratörténetet a kommunista kultúrpolitika elsősorban a Petőfi–Ady–József Attila költői „szentháromság” felől értelmezte, Király, Szabolcsi és Pándi Pál pedig annak rendje s módja szerint fel is osztották egymás között a szaktudományos terepet: Király lett a hivatalos Ady-, Pándi Pál a Petőfi-, Szabolcsi Miklós pedig a József Attila-szakértő. Az irodalomtörténeti-ideológusi hármasszög közepén pedig végig ott áll a maga megközelíthetlenségében és politikusi gátlástalanságában Aczél György, aki tulajdonképpen mindig egyfajta versenyt futtatott udvari értelmiségének nála sokkal műveltebb tagjaival, és akihez Királyt igen mély és végig ellentmondásos viszony fűzte. A naplóbejegyzések visszatérő kérdése, hogy vajon Aczél a barátjának tekintette-e Király Istvánt, aki igyekezett a politikusra ekként gondolni, vagy viszonyuk csupán szakmai-politikai érdekkapcsolat-e, melyben Aczél – akár mindenki mást is a közvetlen környezetében – csupán használta, kihasználta. „Nem barátom, csupán kihasználóm” – írja Aczélról nem egy helyen Király, hangulatától függően, bár kettejük viszonyának komplex kérdéseire egyértelmű választ sosem kapunk, legfeljebb sejthetjük, hogy Aczél Györgynek pozíciójából és habitusából kifolyólag valószínűleg nem voltak, nem lehettek igazi barátai. Aczél valódi politikus volt, a szó legrosszabb értelmében, a politika pedig nem a barátság és az őszinteség, hanem csak és kizárólag az érdekek, a pillanatról pillanatra változó érdekek világa, pláne egy autokratikus rendszerben, Király ezt pedig a lelke mélyén tudta jól.

Megjegyzendő, hogy bár Király a napló tanúsága szerint többször készült beolvasni Aczél Györgynek, ezt végül soha nem tette meg, hiszen nem akart kegyvesztetté válni. Egyszerre volt érdekesember, aki a maga érdekeit igen jól szem előtt tartotta és

érvényesítette, ugyanakkor őszinte küldetésstudattal rendelkező értelmiségi, akinek célja az időről időre újra és újra kiéleződő népi-urbánus ellentét felszámolása, a magyar literátus értelmiség szocialista szellemben való összekovácsolása volt, ami persze egészen a rendszerváltozásig nem járt, nem járhatott sikerrel.

Király István leplezetlen emberi gyarlóságaira mutatnak rá többek között azok a naplóbejegyzések, melyekben visszatérő módon ír igencsak dehonesztáló hangnemben a nála pár évvel fiatalabb tudományos és oktatói riválisáról, Németh G. Béláról, aki a nyugati irodalomtudományi iskolák legújabb vívmányait és módszertanát honosította meg szép lassan a magyar irodalomtudományban a Kádár-korszak utolsó éveiben, és akihez idővel Király tanítványainak egy része is átpártolt. Király utolsó éveiben talán már érezhette, hogy akár akarja, akár nem, de egy véget érő korszak elavult gondolkodású embere, ám önmagához lett volna hűtlen, ha ebből bármit is revideál.

A könyv utószavaként Babus Antal irodalomtörténész részletes pályaképe igyekszik távolságtartó és árnyalt képet festeni a Kádár-korszak befolyásos irodalomtörténész professzoráról. Az írójának halála és a rendszerváltás után idestova harminc évvel a nyilvánosság elé tárt napló tanúsága alapján Király István korántsem volt szent ember, de természetesen ördög sem. Egy ellentmondásos politikai és történelmi korszak ellentmondásos életpályát befutott, végig a hatalom közelében mozgó értelmiségije és jelentős bölcsész tudósa volt, akinek pályáját és életét, csakúgy, mint a kort, melyben élt, nem lehet egyszerűen fekete és fehér kategóriákkal megítélni. Megkötötte a maga kompromisszumait, ugyanakkor mindig igyekezett hű maradni elveihez, amennyire azt a rendszer engedte. Talán nem is a naplót sajtó alá rendező irodalomtörténészek vagy a mindenkori olvasók dolga, hogy egyértelmű erkölcsi ítéletet hozzanak Király Istvánról, a tudósról és a magánemberről. A közreadott forrásszövegben talán nem is maga az azt megíró ember a legfontosabb.

Hiszen Király István naplója nem csupán egy adott korban politikai szerepet vállalt tudós szakmai, politikai és magánemberi vívódásainak krónikája, hanem az igen közeli, sok szempontból máig velünk élő és szükségszerűen feltáratlan történeti múlt egy átfogó kor(szak)dokumentuma, mely keletkezése idején ugyan kétségtelenül magáncéllal íródott, nyilvános megjelenése azonban hozzájárul a Kádár-korszak történelmének mélyebb megértéséhez.